ONA TILINING INSON HAYOTIDAGI O‘RNI

Abdullayeva Asila Ulug‘bek qizi
Guliston davlat pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti 1-kurs talabasi
Ilmiy rahbar:**Eshonqulova Kamola Ibroximovna**
Guliston davlat pedagogika instituti Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedra o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tilining inson hayotidagi beqiyos o‘rni, uning shaxs kamoloti, tafakkur rivoji, milliy o‘zlikni anglash va ijtimoiy munosabatlardagi ahamiyati keng tahlil qilinadi. Ona tilining inson ruhiyati, madaniyati va dunyoqarashiga ta’siri ilmiy asosda yoritiladi. Maqolada til va tafakkur o‘rtasidagi bog‘liqlik, ona tilining ta’lim-tarbiya jarayonidagi roli, shuningdek, globalizatsiya sharoitida ona tilini asrash masalalari muhokama qilinadi. Statistik ma’lumotlar, mashhur olimlar va mutafakkirlarning iqtiboslari orqali mavzu yanada boyitilgan.

Kalit so‘zlar: Ona tili, milliy o‘zlik, tafakkur, madaniyat, til va jamiyat, nutq, ma’naviyat, globalizatsiya, til siyosati, ta’lim.

Аннотация: В данной статье подробно анализируется уникальная роль родного языка в жизни человека, его значение для личностного развития, формирования мышления, осознания национальной идентичности и социальных отношений. Научно освещено влияние родного языка на человеческую психику, культуру и мировоззрение. В статье рассматривается взаимосвязь языка и мышления, роль родного языка в образовательном процессе, а также вопросы сохранения родного языка в контексте глобализации. Тема дополнительно обогащена статистическими данными, цитатами известных ученых и мыслителей.

Ключевые слова: родной язык, национальная идентичность, мышление, культура, язык и общество, речь, духовность, глобализация, языковая политика, образование.

Abstract: This article extensively analyzes the unique role of the native language in human life, its importance in personal development, development of thinking, awareness of national identity and social relations. The impact of the native language on the human psyche, culture and worldview is scientifically covered. The article discusses the relationship between language and thinking, the role of the native language in the educational process, as well as the issues of preserving the native language in the context of globalization. The topic is further enriched by statistical data, quotes from famous scientists and thinkers.

Keywords: Native language, national identity, thinking, culture, language and society, speech, spirituality, globalization, language policy, education.

Ona tili inson hayotida eng muhim ijtimoiy va ma’naviy hodisalardan biri hisoblanadi. Har bir inson dunyoni ilk bor aynan ona tili orqali anglaydi, o‘z fikrini shakllantiradi va atrof-muhit bilan muloqot qiladi. Ona tili — bu nafaqat aloqa vositasi, balki millatning ruhiyati, tarixiy xotirasi va madaniy merosining ifodasidir.Inson bolalik davridan boshlab ona tili orqali tafakkur qiladi, his-tuyg‘ularini ifodalaydi va jamiyat bilan bog‘lanadi. Shu sababli ona tilining rivoji va saqlanishi nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy, madaniy va siyosiy ahamiyatga ham ega. Bugungi globalizatsiya davrida turli tillar o‘rtasidagi raqobat kuchayib borayotgan bir paytda ona tilini asrash va rivojlantirish dolzarb masalaga aylanmoqda.Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy shunday degan:“Til — millatning jonidir.”Bu fikr ona tilining inson va jamiyat hayotidagi beqiyos o‘rnini yaqqol ifodalaydi.Ona tili insonning butun hayoti davomida unga hamroh bo‘ladigan eng muhim ma’naviy boyliklardan biridir. Inson tug‘ilgan ilk

kunlaridanoq ona tilining tovushlari, ohangi va ritmini eshitib ulg‘ayadi, bu esa uning ongida tilga nisbatan chuqur psixologik bog‘liqlikni shakllantiradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bola hali gapira olmasdan oldin ham ona tilidagi tovushlarni ajrata boshlaydi va bu jarayon uning keyingi nutq rivojiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli ona tili insonning nafaqat nutq apparatini, balki uning hissiy va intellektual rivojini ham belgilaydi.

Ona tili inson tafakkurining shakllanishida asosiy vosita hisoblanadi. Psixologlar va lingvistlar ta’kidlashicha, insonning fikrlash qobiliyati uning til bilan bevosita bog‘liq. Inson o‘z fikrlarini aynan til orqali shakllantiradi, muammolarni hal qiladi va yangi g‘oyalarni yaratadi.Mashhur olim Lev Vygotskiy fikriga ko‘ra: “Tafakkur va nutq bir-biridan ajralmas jarayonlardir.”Bu fikr shuni anglatadiki, ona tilida rivojlangan nutq insonning fikrlash darajasini ham belgilaydi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, ona tilida mustahkam savodxonlikka ega bo‘lgan bolalar boshqa tillarni o‘rganishda ham yuqori natijalarga erishadi. UNESCO ma’lumotlariga ko‘ra, boshlang‘ich ta’limni ona tilida olgan o‘quvchilarning bilim o‘zlashtirish darajasi 30–40% ga yuqori bo‘ladi. Ona tili orqali inson dunyoni anglaydi, tushunchalar hosil qiladi va ularni tizimlashtiradi. Shu sababli ona tilining rivojlanishi insonning intellektual salohiyatini oshiradi. Ona tili inson shaxsining shakllanishida muhim o‘rin tutadi. Inson o‘zining his-tuyg‘ularini, fikrlarini va qarashlarini ona tilida ifoda etadi. Bu esa uning ichki dunyosini boyitadi va shaxs sifatida kamol topishiga yordam beradi.Pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ona tilida yaxshi rivojlangan nutqga ega bo‘lgan bolalar ijtimoiy muhitda faolroq bo‘ladi, o‘z fikrini erkin ifodalay oladi va muloqotda muvaffaqiyatga erishadi. Ona tilining yana bir muhim jihati shundaki, u insonning o‘zini anglash jarayonida asosiy vosita hisoblanadi. Inson o‘z fikrlarini, ichki kechinmalarini aynan ona tilida to‘liq va erkin ifoda eta oladi. Boshqa tillarda bu darajadagi chuqurlik va emotsional boylikni ifodalash har doim ham oson bo‘lavermaydi. Shu jihatdan ona tili insonning ichki dunyosini aks ettiruvchi oynaga o‘xshaydi. Psixologlar ta’kidlashicha, inson o‘z ona tilida o‘ylaganda uning fikrlari aniqroq, izchilroq va mantiqan kuchliroq bo‘ladi. Ona tilining iqtisodiy va siyosiy hayotdagi ahamiyati ham e’tiborga molikdir. Bugungi kunda ko‘plab davlatlar o‘z ona tilini rivojlantirish orqali milliy birlikni mustahkamlashga harakat qilmoqda. Til siyosati davlat mustaqilligi va suverenitetining muhim belgilaridan biri sifatida qaraladi. O‘z ona tilida rivojlangan ilm-fan, texnologiya va ta’lim tizimi davlatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Ona tilining yana bir muhim jihati — uning tarbiyaviy ahamiyatidir. Inson bolalikdan ona tilida eshitgan ertaklar, maqollar va nasihatlar orqali axloqiy qadriyatlarni o‘zlashtiradi. Bu esa uning shaxs sifatida shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ota-onaning bolaga ona tilida murojaat qilishi, unga mehr-muhabbat va tarbiya berishi bolaning ruhiy rivojiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.Shuningdek, ona tilining zamonaviy texnologiyalar davridagi roli ham ortib bormoqda. Internet, sun’iy intellekt va raqamli platformalar orqali tilning yangi shakllari paydo bo‘lmoqda. Agar ona tili ushbu jarayonlarda faol qo‘llanilmasa, u asta-sekin iste’moldan chiqib ketishi mumkin. Shu sababli ona tilini raqamli muhitda rivojlantirish, uni texnologiyaga moslashtirish muhim vazifalardan biridir.UNESCO ma’lumotlariga ko‘ra, har ikki haftada dunyoda

bitta til yo‘qolib ketadi. Bu esa insoniyat uchun katta yo‘qotish hisoblanadi, chunki har bir til o‘ziga xos bilim va tajribani o‘zida mujassam etadi. Shu sababli ona tilini saqlash nafaqat milliy, balki global ahamiyatga ega masaladir.Ona tilining jamiyat hayotidagi o‘rni ham nihoyatda katta. U jamiyat a’zolarini birlashtiruvchi asosiy omillardan biri bo‘lib xizmat qiladi. Bir xil tilga ega bo‘lgan insonlar o‘zaro tezroq tushunadi, ular orasida ijtimoiy ishonch va hamkorlik yuqori bo‘ladi. Shu sababli til ijtimoiy birdamlikni mustahkamlovchi vosita sifatida ham qaraladi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, o‘z ona tilida ta’lim olgan jamiyatlarda ijtimoiy faollik va fuqarolik ongining rivojlanish darajasi yuqori bo‘ladi.Bundan tashqari, ona tili milliy madaniyatning asosiy tashuvchisi hisoblanadi. Har bir xalqning ertaklari, maqollari, qo‘shiqlari va tarixiy yodgorliklari aynan ona tilida yaratiladi va avloddan-avlodga yetkaziladi. Til orqali xalqning tarixiy xotirasi, dunyoqarashi va qadriyatlari saqlanadi. Agar til yo‘qolsa, u bilan birga o‘sha xalqning madaniyati va o‘ziga xosligi ham yo‘qolish xavfi ostida qoladi. Shu sababli tilni saqlash masalasi madaniyatni saqlash bilan chambarchas bog‘liqdir.Abdulla Avloniy shunday degan:“Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot masalasidir.”Bu fikr ona tilining tarbiya jarayonidagi ahamiyatini ham o‘z ichiga oladi, chunki tarbiya asosan til orqali amalga oshiriladi. Ota-ona, ustoz va jamiyat tomonidan beriladigan barcha axloqiy qadriyatlar, bilimlar va tajribalar aynan ona tili orqali yetkaziladi.Ona tili millatning eng muhim belgilaridan biridir. U milliy o‘zlikni anglash, tarixiy merosni saqlash va madaniyatni rivojlantirishda asosiy vosita hisoblanadi.Til orqali xalqning urf-odatlari, an’analari, qadriyatlari va tarixiy tajribasi avloddan-avlodga o‘tadi. Shu sababli tilni yo‘qotish milliy o‘zlikni yo‘qotish bilan tengdir. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, dunyoda mavjud 7000 ga yaqin tillarning qariyb 40% yo‘qolib ketish xavfi ostida. Bu esa tilni saqlash masalasining naqadar muhim ekanligini ko‘rsatadi.Mashhur tilshunos olim Edward Sapirning aytishicha:“Til — bu madaniyatning oynasidir.”Bu fikr ona tilining madaniyat bilan uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi. Har bir millat o‘z tilida o‘z dunyoqarashini, mentalitetini va qadriyatlarini aks ettiradi.Bugungi kunda globalizatsiya jarayonlari kuchayib borayotgan bir paytda ko‘plab kichik tillar yo‘qolib ketish xavfi ostida qolmoqda. Xalqaro aloqalarning kengayishi, texnologiyalarning rivojlanishi va internetning ommalashuvi natijasida ayrim tillar ustun mavqega ega bo‘lib bormoqda. Bunday sharoitda ona tilini asrash va rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishiga aylangan. O‘zbekistonda ham ona tiliga e’tibor kuchayib, tilni rivojlantirish bo‘yicha turli dasturlar amalga oshirilmoqda.UNESCO hisobotiga ko‘ra, ona tilini saqlash va rivojlantirish ijtimoiy barqarorlik va madaniy xilma-xillikni ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Ona tili insonlar o‘rtasidagi muloqotni ta’minlaydi, jamiyatni birlashtiradi va ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladi. Insonlar o‘z fikrlarini, his-tuyg‘ularini va ehtiyojlarini til orqali ifoda etadi.Til ijtimoiy institut sifatida jamiyat rivojida muhim rol o‘ynaydi. U nafaqat aloqa vositasi, balki bilimlarni saqlash va uzatish vositasidir. Shu sababli ona tilining rivojlanishi jamiyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liq.Albert Einstein shunday degan: “Agar siz biror narsani oddiy tushuntira olmasangiz, demak siz uni yetarlicha tushunmagansiz.”Bu fikr til va tafakkur o‘rtasidagi bog‘liqlikni yana bir bor tasdiqlaydi.

Ona tili inson hayotida beqiyos ahamiyatga ega bo‘lib, u tafakkur, shaxs kamoloti, milliy o‘zlik va madaniyatning asosiy omilidir. Ona tili orqali inson dunyoni anglaydi, o‘z fikrini ifodalaydi va jamiyat bilan muloqot qiladi. Zamonaviy globalizatsiya sharoitida ona tilini saqlash va rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Har bir inson o‘z ona tilini qadrlashi, uni rivojlantirishga hissa qo‘shishi zarur. Shunday ekan, ona tili — bu nafaqat aloqa vositasi, balki insonning ma’naviy boyligi, millatning esa bebaho merosidir. Uni asrash va rivojlantirish har birimizning burchimizdir. Xulosa qilib aytganda, ona tili inson hayotining barcha jabhalarida — tafakkur, shaxs kamoloti, madaniyat, jamiyat va davlat rivojida muhim rol o‘ynaydi. U insonni inson qiladigan, uni jamiyat bilan bog‘laydigan, uning ichki dunyosini boyitadigan eng asosiy vositadir. Ona tilini asrash, rivojlantirish va uni kelajak avlodga yetkazish har bir insonning muqaddas burchidir. Tilga e’tibor — millatga e’tibor, tilga hurmat — o‘zlikka hurmatdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Avloniy.A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent, 2015.
2. Karimov.I. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent, 2008
3.Navoiy.A. Muhokamat ul-lug‘atayn. – Toshkent, 2017.
4. Sapir, E. Language. – New York, 1921.
5. Tursunov, R. O‘zbek tilshunosligi asoslari. – Toshkent, 2016
6. UNESCO. Global Education Monitoring Report. – Paris, 2022
7. Vygotskiy, L. Tafakkur va nutq. – Moskva, 1982.